

BYSTRICKÝ PERMON

Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu

Ročník XXIV.

Číslo 2.

Máj 2026

HISTORICKÉ ZÁHADY Z OKOLIA BANSKEJ BYSTRICE

Moslim v židovskom cintoríne

Dnes znie takáto informácia absurdne, ale je to skutočne tak. Voľna zvyčajne zmení od základu priority a život nielen obyčajných ľudí, ale aj celých štátov. A netýkalo sa to len miest, kde sa priamo bojovalo, ale aj miest hlboko v tyle. Takýmto príkladom môže byť práve naše mesto. Prvá svetová vojna vypukla v roku 1914 a prakticky ihneď po jej vypuknutí bol v Banskej Bystrici zriadený jeden z najväčších vojenských lazaretov v celej rakúsko-uhorskej monarchii. Veľmi rýchlo sem začali prichádzať davy zranených a chorých vojakov z rôznych častí frontu a rôznych národov, etník a náboženstiev. Keďže súčasťou rakúsko-uhorskej armády boli aj Bosniaci, ktorí vynikali značnou odvahou, mohli sa Bystričania stretnúť aj s moslimami. A tak sa aj stalo prakticky v prvých týždňoch vojenského konfliktu.

Dňa 23. septembra 1914 priniesli budapeštianske noviny Pesti Hírlap krátky oznam, že v Banskej Bystrici po krátkej hospitalizácii zomrel 14. septembra 1914 ťažko zranený vojak bosnianskeho pešieho pluku, regiment č. 2, 4. batalión, 13. Comp. (rota), Huseinbeg Bećirbegović. I keď o Bećirbegovičovi nevieme fakticky nič (ani len správnu podobu jeho mena, keďže je možný aj variant: Husein beg Becir-Begovic, čo by naznačovalo jeho vyššie spoločenské postavenie v Bosne), muselo ísť o významného vojaka, pravdepodobne veliteľa alebo hrdinu. Noviny uvádzajú ešte niekoľko zaujímavých informácií, ktoré však celú situáciu ešte viac zamotávajú. Bol pochovaný s plnými vojenskými poctami. Pohrebu sa zúčastnili, okrem vojenských úradov, aj ošetrovateľský personál, velenie nemocnice a verejnosť mesta na čele s barónom Lajosom Kürthym, cisárskym a kráľovským komorníkom, hlavným županom a vládňym komisárom, ako aj s Gyulom Csesznákom, meštáňom Banskej Bystrice.

Pokračovanie na strane 11

Červené zlato stredného Slovenska: príbeh medi, remesla a kultúry

Med patrí medzi najstaršie kovy, ktoré človek objavil a vedome využíval. Jej význam sa odráža v hospodárstve, remeslách aj kultúrnom živote regiónov, a preto si vyslúžila označenie „červené zlato“. Tento názov odkazuje na charakteristickú červenohnedú farbu medi a jej historickú hodnotu, často porovnateľnú so zlatom. Výstava „Červené zlato – Zrodené z vody a ohňa“ v THURZO-FUGGER zážitkovej expozícii na Námestí Štefana Moyses (Barbakán) v Banskej Bystrici približuje význam medi pre stredné Slovensko a technologické procesy, ktoré stáli pri jej získavaní a spracovaní. Pozrieť si ju môžete ako súčasť expozície v čase jej otváracích hodín od konca apríla 2026.

Banská voda zožrala železo, aby stvorila med'...

Výstavu pripravilo mesto Banská Bystrica v spolupráci s Baníckym a gotickým múzeom Leogang a Nadáciou Achim und Beate Middelschulte z Essenu, ktorá vlastní jednu z najväčších zbierok španodolinských nádob. Projekt nadväzuje na pôvodnú výstavu „Červené zlato – Zárak zo Španej Doliny“, ktorá sa konala v rakúskom Leogangu (2024) a v nemeckých Drážďanoch (2025). Výstava v stájej THURZO-FUGGER zážitkovej expozícii ukazuje, ako historické a kultúrne dedičstvo prepája regióny a krajiny. Pripomína, že aj bežný materiál ako med' môže pod rukami zručného remeselníka nadobudnúť trvalú umeleckú hodnotu. „Červené zlato“ dnes prebúdzá hrdosť na históriu Banskej Bystrice, inšpiruje mladú generáciu a symbolizuje spojenie remeselnej zručnosti s modernou kultúrnou identitou.

Dôležitým centrom ťažby bola Špania Dolina (historický Herrengrund), kde sa už od stredoveku ťažila medená ruda obsahujúca aj striebro. Ťažba a spracovanie rudy vytvárali komplexný hospodársky systém, úzko prepojený s remeselnou výrobou v Banskej Bystrici. Keď sa ložiská vyčerpávali, baníci využívali tzv. cementačné vody,

Pokračovanie na strane 5

Dostali sme podporu od mesta Banská Bystrica

Sme veľmi radi, že sa nám podarilo získať dotáciu od mesta Banská Bystrica na vydávanie časopisu Bystrický Permon. Finančne nám pomôžu vydať dve, možno až tri čísla nášho časopisu. Na druhej strane banskobystrická župa zmenila pravidlá tak, že už náš projekt nie je ani len oprávnený podať si žiadosť. Žiaľ, takto sa stavia župa ku kultúre a k aktivitám, ktoré sa snažia rozvíjať vzdelanosť a kultúrnosť nášho regiónu. Aj keď nerozumieme toľko „rozvoju“, sme radi, že aspoň mesto nám trochu pomáha. Síce nevyriešime všetky naše problémy, ale ako sa hovorí: „Keď neprší, aspoň kvapká!“ S finančnou podporou mesta Banská Bystrica vychádza toto číslo a určite vieme povedať, že aj to budúce. Ďakujeme za podporu a dúfame, že aj v ďalších mesiacoch a rokoch sa nám podarí vydávanie časopisu Bystrický Permon zabezpečiť.

(R. R. S.)

**MESTO
BANSKÁ BYSTRICA**
REALIZOVANÉ S FINANČNOU
PODPOROU

Realgár – minerál s arabským pôvodom

V okolí Banskej Bystrice sa ťažilo množstvo rúd. Často hovoríme o meď a striebre, spomínáme zlato a ortuť, občas pripomenieme aj železo a antimón, ale arzén spomenieme len zriedka a väčšinou sa o ňom hovorí len medzi zmlcami. U nás sa arzén tiež nachádza a vytvára zaujímavé minerály. Jedným z najznámejších je realgár. Jeho názov je zahalený tajomstvom. Všeobecne sa za pôvod slova považuje arabský výraz „rahj al ghar“ čo v preklade znamená približne „prach z bane“ alebo „jaskyne“.

Realgár kryštalizuje v monoklinickej (– jednoklonnej) sústave, býva prizmatický, jeho kryštály sú vzácné veľmi drobné, málokedy dosahujú 1 mm. Často býva lístkovitý, ihličkovitý alebo práškovitý. Má tmavočervenú až oranžovočervenú farbu. Je priehľadný až nepriehľadný a má diamantový lesk. Ak by sme tento minerál zahriali, bude zapáchať po cesnaku.

Často sa vyskytuje spoločne s auripigmentom. Na Slovensku patrí medzi rozšírené minerály. Jedno z najväčších nálezísk sa nachádza pri Tajove, u nás je ho možné nájsť aj pri Králikoch a v Malachove. Na Slovensku sa nachádza v Čigellke pri Bardejove, v ložisku Dubník pri Prešove, Handlovej, Novákoch, pri Šumiaci a aj v ďalších lokalitách.

Richard R. Senček

Časopis pozýva

Bystrický Permon srdečne pozýva všetkých milovníkov histórie, minerálov a krásnych šperkov v dňoch 12. a 13. júna na Námestie SNP v Banskej Bystrici. Občianske združenie Diversitas Culturae tu zorganizuje už 5. ročník medzinárodnej OpenAir predajnej výstavy minerálov, skamenelín a šperkov. Návštevníci sa môžu tešiť na pestrú ponuku zberateľských exponátov, originálnych výrobkov i stretnutia s vystavovateľmi z rôznych krajín.

Súčasťou podujatia bude aj panelová výstava venovaná 500. výročiu baníckeho povstania z rokov 1525 – 1526 v Banskej Bystrici. Výstava priblíži jednu z najvýznamnejších udalostí baníckych dejín regiónu a návštevníkom ponúkne pohľad na historické súvislosti, príčiny i dôsledky tohto nepokoja, ktorý výrazne ovplyvnil vývoj stredoslovenského banského prostredia.

Na podujatí nebude chýbať ani vlastný stánok OZ Diversitas Culturae, v ktorom si návštevníci budú môcť zakúpiť knihy vydané autormi združenia alebo publikácie vydané pod jeho gesciou. K dispozícii budú aj staršie čísla časopisu vydávaného združením. Ponuka však platí len do vypredania zásob.

Vstupenkou na podujatie je dobrá nálada, zvedavosť a chuť objavovať krásu minerálov i bohatú históriu baníctva. Organizátori veria, že si návštevníci odnesú nielen nové poznatky, ale aj príjemný zážitok z atmosféry podujatia priamo v historickom centre Banskej Bystrice.

(R. R. S.)

Sfalerit – „pocitový“ klamár

Nádherný diamantový lesk v minulosti často oklamal baníkov, ktorí si ho mylili s hľadaným galenitom. Keď však svoj omyl odhalili, sfalerit vyhodili na haldy ako nepotrebný odpad. Dnes sa už na haldách nájde len ojedinelé. Potom, čo stúpol význam a spotreba zinku a začalo sa využívať kadmium aj sfalerit, nadobudol na význame a začal byť dôležitý. Ale to, že občas oklamal baníkov, sa mu nezabudlo. Jeho názov je odvodený z gréčtiny, zo slova sfalerós, čo znamená klamlivý.

Minerál kryštalizuje v kockovej (– kubickej) kryštálovej sústave, chemicky ide o sulfid zinočnatý s prímiesou železa. Veľmi často obsahuje aj kadmium. Čím viac železa obsahuje, tým ľahšie sa taví. Vytvára tetraedrické aj dodekaedrické kryštály, niekedy so zaoblenými plochami. Pomerne často tvorí žilky, často býva celistvý, ale aj hrubo až jemnozrnný, vzácné vytvára aj lúčovité agregáty a kompaktné masy. Môže byť žltý, hnedý, červený, zelený alebo čierny, má polokovový až diamantový lesk. Býva priehľadný až nepriehľadný. V kyseline chlorovodíkovej sa rozpúšťa a vytvára plyny zapáchajúce po sírovodíku.

U nás sa medovohnedý až čiernohnedý sfalerit nachádza v Medzibrode a na polymetalickom ložisku Drienok pri Poniákach, kde je možné nájsť aj slabožltkastú odrodu, ktorá sa radí medzi kleiofány – odrody sfaleritu. Vzácné sa sfalerit nachádza aj v Španej Doline. Z ďalších slovenských nálezísk spomenieme aspoň Jasenie, Banskú Štiavicu, Pezinok, Rožňavu a ďalšie.

Richard R. Senček

V stánkoch TOPPRESu stále nájdete náš časopis

Časopis Bystrický Permon vďaka distribútorovi TOPPRES môžete stále nájsť v jeho novinových stánkoch a predajniach na týchto adresách:

Radvaň – Sládkovičova 7
Fončorda – Kyjevské námestie 7
Podlavice – Jasenova 2781/1
Sásová – Fatranská 6385
Európa – Na Troskách 69
Slovenská Lupča – Námestie SNP 455/54

Pýtajte si náš časopis u predajcu. Je zadarmo, ale je potrebné si u predajcu nahlásiť odber.

(R. R. S.)

Samuel Hanselly (1669 – 1721?) dynastia zlatníckeho rodu Hanselly

Samuel Hanselly (tiež: Sámuel Hansely, Hanzeli, Hanzely, Hanzély, Hanselý, Heínzel, Henselý, Hanšelj, Hanczellí) bol zakladateľom banskobystrickej zlatníckej dynastie. Narodil sa 8. júla 1669 v Slovenskej Ľupči v rodine Jána Hanseľlyho a Zuzany, rod. Černák. Do Banskej Bystrice sa presťahoval pred rokom 1696 a 11. decembra 1696 sa ako 27-ročný stal mešťanom. Koncom 90. rokov bol majiteľom domu č. 22 v Lazovnej ulici a pred rokom 1712 sa presídlil do domu č. 7 v Hronskej ulici (dnes Kapitulská). V roku 1714 je uvedený ako spoluvlastník domu v Dolnej ulici č. 25 spolu s komorským úradníkom Jozefom Grimmom, pred rokom 1720 už ako vlastník domu nefigurujúci. Za manželku mal Máriu, rod. Puchon. Spolu s ňou je uvedený v roku 1721 ako podnájomník v dome č. 40 v Dolnej ulici. Manželom sa narodili traja synovia: Samuel ml. (1699) – budúci čizmársky majster, Ján (1705) – budúci zlatnícky majster a Daniel (†1749).

Erb rodu Hanselly

V cechovej knihe zomrelých majstrov sa nachádza Samuel Hanselly na 80. mieste. V zlatníckom cechu pôsobil doložených 16 rokov, a to v rokoch 1696 – 1712. Ako 17-ročný študent vstúpil 21. apríla 1686 do učenia za zlatníka na päť rokov k majstrovi Jánovi Ramslerovi. Po majstrovej smrti sa učil u vdovy po Jánovi Ramslerovi, neskôr sa dostal k novému majstrovi Jánovi Institorisovi, ktorý ho 21. apríla 1691 oslobodil z učenia. Po dokončení učenia sa vydal na zlatnícku tovarišskú vandrovkú a ako 27-ročný predstúpil 24. mája 1696 pred zlatnícke bratstvo spolu so svojím tutorom, kde uviedli, že sa zlatnícke remeslo poctivo vyučil a vandrovkú ukončil. Na základe žiadosti mu predstaviteľia zlatníckeho cechu uložili zhotoviť majstrovský kus. Ten síce nevyhotovil, ale sa zaviazal, že sa z neho finančne vykúpi, prispeje na pohostenie a na vklad do cechovej truhlice v sume 180 florénov. Pretože dovtedy v Banskej Bystrici nepracoval, musel zaplatiť ešte 43 florénov a 20 denárov navyše. Sľúbil všetko vyrovnať a požičané prostriedky čestne vrátiť. Preto ho ešte v ten istý deň, 24. mája 1696, prijali do zlatníckeho cechu. Samuel Hanselly sa popri zlatníckej práci venoval aj výchove novej zlatníckej generácie. V rokoch 1696 – 1712 sa u neho učili traja budúci zlatníci:

Pavol Vozár vstúpil do učenia 12. novembra 1696 na dobu päť rokov. Jeho učiteľmi boli člen mestskej rady Ján Benedický a spolužiak z evanjelickej školy Juraj Pavol Diak. Po zaplatení vstupného aj výstupného poplatku, tak ako to ukladali pravidlá cechu, Pavla Vozára 20. septembra 1700 z učenia oslobodili. V rokoch 1705 – 1732 pôsobil ako zlatnícky majster v Banskej Bystrici.

Ján Henrich Ramsler sa začal učiť zlatníckemu remeslu u majstra Michala Donáta, po jeho smrti (1699) prestúpil 11. januára 1699 k Samuelovi Hansellymu. Z učenia ho oslobodili 27. júna 1702 a stal sa zlatníckym tovarišom. O štyri roky neskôr, sa 20. augusta 1706 stal zlatníckym majstrom. V rokoch 1706 – 1732 pôsobil ako zlatnícky majster v Banskej Bystrici.

Ferdinand Weigl, banskobystrický rodák, vstúpil do učenia 6. marca 1708. Vstupný a výstupný učňovský poplatok, ako aj náklady na ošatenie, si hradil sám. Po štyroch rokoch ho 9. februára 1712 z učenia oslobodili. V roku 1732 pôsobil Weigl ako zlatnícky majster v Pezinku a 16. apríla 1736 je doložená v Modre svadba zlatníka Weigla s nevestou Máriou.

Z histórie rodu Hanselly

Korene zlatníckeho rodu Hanselly siahajú na územie Liptova, kde v prvej polovici 17. storočia žil správca panstva Liptovský Hrádok Mojžiš Hanselly s manželkou Magdalénou, rod. Gúth. Rímsko-nemecký cisár, uhorský a český kráľ, rakúsky arcivojvoda Ferdinand III. Habsburský (1608 – 1657) armálesom – do-

načnou listinou, povýšil 9. septembra 1646 do uhorského šľachtického stavu Mojžiša Hansellyho a jeho piatich synov: Melichara, Juraja, Martina, Mateja a Jána. Rodina evanjelického vierovyznania získala šľachtický erb. Šľachtický titul uznali rodine na zasadnutí Liptovskej župy 9. októbra 1647. Mojžiš a Magdaléna mali spolu sedem detí. Okrem už spomínaných synov, sa narodili ešte Imrich a Gašpar. Rodina vlastnila majetky v rôznych častiach Uhorska vrátane Liptova, a neskôr aj Novohradskej župy.

Ján Hanselly, v poradí piaty syn Mojžiša Hansellyho, sa narodil v Brezne a v Banskej Bystrici pôsobil najprv ako pedagóg. Bol absolventom Univerzity Friedricha Schillera v Jene a od roku 1654 učil na gymnáziu, kde bol v rokoch 1661 – 1668 rektorom. V roku 1671 ho zvolili za senátora a do roku 1679, kedy pravdepodobne zomrel, bol aj členom vnútornej mestskej rady. Jeho manželka Zuzana (*1651) bola

dcérou banskobystrického evanjelického farára Samuela Černáka. V roku 1657 sa stal Ján Hanselly vlastníkom domu č. 2 v dnešnej Dolnej ulici. Mešťanom Banskej Bystrice sa stal 22. marca 1659 už ako vlastník domu na hlavnom námestí. Šľachtický titul potvrdil Jánovi Hansellymu 3. októbra 1659 rímsko-nemecký cisár, uhorský a český kráľ Leopold I. (1640 – 1705). V Banskej Bystrici bol Hansellymu titul uznaný o rok neskôr, 19. marca 1660. V roku 1668 Ján Hanselly ukončil svoje pôsobenie vo funkcii rektora gymnázia a stal sa vedúcou osobnosťou veriacich evanjelikov. Z Banskej Bystrice sa presťahoval do kúrie Gúthovcov v Slovenskej Ľupči, kde už s rodinou vtedy žil jeho najmladší brat Gašpar. Tu v roku 1669 potvrdil svoj šľachtický pôvod listom z Liptovskej župy. V Slovenskej Ľupči sa Hansellyovcom narodil 8. júla 1669 syn Samuel, budúci zlatník a zakladateľ zlatníckej dynastie, a neskôr 14. septembra 1670 ešte dcéra Mária a 1. apríla 1674 syn Ján. Po manželovej smrti sa Zuzana (ako vdova sa spomína od roku 1683) presťahovala do Banskej Bystrice a panstvo Gúthovcov zdedil Hansellyho najmladší brat Gašpar, ktorý bol v roku 1705 prisáznym v Liptovskej župe.

Dynastia rodu Hanselly v Banskej Bystrici a Kežmarku

Z dynastie Hansellyovcov pôsobili v Banskej Bystrici na poste zlatníckeho majstra dvaja členovia rodu, ďalší dvaja boli zlatníkmi v Kežmarku. Pre Banskú Bystricu je dôležitý prvý zástupca rodiny na zlatníckom poste, už spomínaný:

Samuel Hanselly (1669 – 1721?) sa narodil v Slovenskej Ľupči, mešťanom bol od 11. decembra 1696. Do banskobystrického zlatníckeho cechu vstúpil 24. mája 1696 a pôsobil v ňom doložených 16 rokov, a to v rokoch 1696 – 1712.

Ján Hanselly (1705 – 1755) sa narodil v sobotu 11. júla 1705 v Banskej Bystrici, v rodine zlatníckeho majstra Samuela Hansellyho. Mešťanom Banskej Bystrice sa stal 11. marca 1730 ako 25-ročný. Do banskobystrického zlatníckeho cechu vstúpil 19. marca 1730 a pôsobil v ňom doložených 15 rokov, a to v rokoch 1730 – 1745. Za manželku mal Annu, rod. Wozáry (1721 – 1788). V manželstve sa im narodili dve deti. Ján Hanselly zomrel predčasne 25. marca 1755 v Banskej Bystrici ako 50-ročný. Jeho manželka Anna zomrela ako vdova 24. januára 1788 vo Vyšnej Boci ako 67-ročná.

Ondrej Hanselly (1742 – 1816) sa narodil v nedeľu 21. októbra 1742 v Banskej Bystrici, ako zlatnícky majster však pôsobil v Kežmarku. Nie je známe, či sa vyučil u svojho otca, alebo u iného banskobystrického zlatníka. V centre Spiša sa ako zlatník prvýkrát spomína v roku 1772 ako 30-ročný, kedy pravdepodobne v rámci povinnej vandrovky ostal pracovať v meste. Druhý raz sa spomína v roku 1788. V tom čase pôsobilo v kežmarskom zlatníckom cechu sedem zlatníkov (Jakub Ollmützer, Pavol a Da-

Pokračovanie na strane 5

Najstarší stále funkčný obchod v Banskej Bystrici

Je priam neuveriteľné, že obchod na terajšom Námestí SNP č. 9, ktorý vznikol v roku 1826, je stále funkčný a v tomto roku si pripomínáme už 200. výročie jeho založenia.

Vznik tohto obchodu je spojený s menom Jána (Johanna) Móryho (1796 – 1862), ktorý sa presťahoval z Kremnice do Banskej Bystrice (vtedy Neusohl, neskôr Besztercebánya) a v roku 1826 tu založil obchod. Prenajal si preto obchodné priestory vo vtedy už neskorobarokovom dome na Hlavnom námestí (Ringu) č. 9, ktorý vlastnil Štefan (Stephan) Huság (Huszak). Neskôr Ján (Johann) Móry od neho odkúpil tento dom za 8 000 florénov. V roku 1864 sa ako majiteľka domu spomína Anna Móryová a v roku 1871 stavebný inžinier a architekt Karol Móry (1845 – 1921). V roku 1887 boli majiteľmi tohto domu Adam a Emil Móryovci (1847 – 1916). Móryovci teda vlastnili tento dom až do 20. rokov 20. storočia.

Pred obchodom...

Móryovský dom stál hneď vedľa niekdajšieho historického Komorského domu (Kammerhofu), ktorý v roku 1913 zbúrali. V rokoch 1914 – 1916 postavili na jeho mieste palácovú budovu Uhorského kráľovského lesného riaditeľstva (M. k. Erdőgazgatóság).

Po Jánovi (Johannovi) Mórym v obchode pokračoval jeho syn Karol Móry (1845 – 1921). Podiel mal aj najmladší syn Emil Móry (1847 – 1916), ktorý absolvoval dva semestre obchodnej výučby vo Viedni. Po Emilovej smrti prevzal jeho podiel v obchode jeho syn Ján (János) Móry (1892 – 1978), ktorý však po smrti strýka Karola Móryho zdedil hotel vo Vysokých Tatrách, a tak sa rozhodol v roku 1921 obchod predať, aby mohol pokračovať v správe hotela. Na počesť Jána Móryho (1892 – 1978), ktorý bol známym hudobným skladateľom, bola na priečelí jeho rodného domu na Námestí SNP č. 9 v roku 1992 odhalená pamätná tabuľa.

Nástupcami v obchode sa stala rodina Klimovcov, pochádzajúca z Radvane. Do Banskej Bystrice sa presťahoval Samuel Klimo (1866 – 1931), ktorého najstarší syn Karol Klimo (1895 – 1932) v roku 1921 odkúpil obchod od Jána Móryho (1892 – 1978). Druhý Samuelov syn, Viliam Klimo (1898 – 1986), sa v roku 1922 u brata Karola najprv učil a do roku 1926 bol u neho aj zamestnaný. Podľa živnostenského listu, ktorý vystavil Okresný úrad v Banskej Bystrici 11. mája 1927, firma „Móry nást. Bratia Klimo“ oficiálne ohlásila, že od 1. januára 1927 na (vtedajšom) Masarykovom námestí č. 9 prevádzkuje obchod s miešaným tovarom. Spoločníkmi boli Karol a Viliam Klimovci. Firma bola do firemného registra zapísaná 5. marca 1927.

Po smrti Karola Klimu (1895 – 1932) sa 28. júla 1932 stala spoločníčkou jeho manželka a od 1. januára 1933 aj jeho brat Ondrej. Do registra firiem bola 1. februára 1933 zapísaná aj filiálka v Harmančí. Od 25. mája 1944 sa názov firmy zmenil na „Bratia Klimovci“.

Podľa spomienok Viliama Klimu (1898 – 1986) počas Slovenského národného povstania (SNP) dodávala firma potraviny početným partizánskym skupinám v okolí. Traduje sa, že keď zo Španej Doliny odvieďli mužov, prišli ženy a deti dvakrát do Klimovského obchodu, aby odniesli toľko tovaru, koľko vládali uniesť.

Po druhej svetovej vojne došlo 19. decembra 1948 k znárodneniu obchodu so spätnou platnosťou od 1. januára 1948. Na základe nariadenia Jednotného národného výboru v Banskej Bystrici zo

dňa 7. augusta 1951 bol Viliam Klimo (1898 – 1986) s rodinou už na druhý deň, 8. augusta 1951, vysídlený do Šalkovej č. 71. Obchod bol znárodnený v prospech národného podniku Technokov, ktorý bol v tom čase v likvidácii. Od 9. septembra 1952 sa vlastníkom stal Veľkoobchod s potrebami pre domácnosť v Bratislave, od 23. decembra 1953 Banskobystrický veľkoobchod s tovarom širokej spotreby a od 3. decembra 1958 prešiel pod Banskobystrický obchod s drobným spotrebným tovarom.

Obchod sa vrátil do rúk potomkov pôvodných majiteľov v reštitúcii v roku 1991. Keďže ich životné dráhy už boli nasmerované inak, pokračovanie prevádzky obchodu riešili prenájmom. Nájomcami bol najprv Drobný tovar B.B.O.S. a od roku 1999 COOP Jednota Krupina. V roku 2021 si priestory prenajal pán Vratko Strmeň. Vďaka jeho úcte k histórii a pochopeniu pre zachovanie tradície boli miestnosti obchodu dôkladne zrenovované.

Obchod Bratia Klimovci

Po tejto renovácii otvorili 14. augusta 2023, aj za účasti starých Bystričanov, prevádzku najstaršieho banskobystrického obchodu pod názvom „Potraviny u Klimov“. Tento názov, spolu s rokom založenia 1896, nájdeme v súčasnosti na priečelí budovy priamo nad vstupom do predajne.

Július Burkovský,
podklady Dušan Klimo

Literatúra

Bárdiová, M. – Klimo M., *Móryovský a Klimovský obchod na námestí*. 2014.
Bárdiová, M. *Ján Móry (1892 – 1978) Tatranský skladateľ a hotelier*. 2018.
Baláz, J., *Domy starej Banskej Bystrice I.*, 2008, s. 76 – 81.

Potraviny u Klimov, v súčasnosti.

Červené zlato stredného Slovenska: príbeh medi, remesla a kultúry

Pokračovanie zo strany 1

Bol som železo, teraz som meď...

obsahujúce síran meďnatý. Do drevených nádrží sa vkladali železné úlomky, na ktorých sa po niekoľkých týždňoch vyzrážala čistá meď. Pre obyvateľov pôsobil tento jav takmer ako zázrak – železo sa akoby menilo na meď. Tento spôsob získavania medi sa v oblasti používal približne od 16. do 19. storočia. V tom čase tak región priťahoval učencov i zvedavcov z celej Európy. Práve spojenie živlov vody a ohňa stálo pri zrode tzv. „červeného zlata“, ktoré následne nachádzalo uplatnenie v remeselnej výrobe, najmä v zlatníctve Banskej Bystrice, kde hutnícky oheň v Medenom hámri kovu dodával konečný tvar.

Meď sa uplatňovala ako základný materiál alebo ako dôležitá zložka zliatin, predovšetkým pri výrobe bronzu či mosadze. Bola obľúbená v zlatníctve pre svoju pevnosť, farebnosť a dobrú spracovateľnosť, vďaka čomu sa stala súčasťou širokej škály predmetov. Okrem praktických predmetov či liturgických artefaktov, vznikali z tohto materiálu aj pozoruhodné reprezentatívne diela. Medzi najznámejšie patria španodolinské nádoby (v nemčine Herrengrunder Gefässe), spojené s baníckym prostredím Španej Doliny a so zlatníckou tradíciou Banskej Bystrice. Tento pojem označoval špeciálne nádoby, ako napr. tummlery, misky, kanvice, čaše na víno, kalichy, pokály, dózy či tabatierky.

Významnou súčasťou výzdoby boli aj nápisy, ktoré pripomínali pôvod kovu a technologické postupy jeho získavania. Jedna z najznámejších inskripcí znie: „EISEN WAR ICH, KUPFER BIN ICH, SILBER TRAG ICH, GOLDT BEDECKT MICH“ („Bola som železo, teraz som meď, nesiem striebro a zlato ma pokrýva“). Iné nápisy zas priamo odkazovali na cementačný proces, pri ktorom sa meď vyzrážala na železe pôsobením vody. Takéto texty odrážajú dobové predstavy o premene kovov a zároveň dokumentujú technologické poznatky baníckych regiónov.

Podobne fascinujúce sú handštajny. Pôvodne išlo o kusy rudy alebo minerálu veľkosti dlane, ktoré baníci prinášali ako vzorky kvalitných ložísk. Neskôr sa zmenili na umelecké diela, keďže zlatníci tieto vzácne minerály osádzali na zdobené podstavce a dopĺňali miniatúrnymi figúrkami baníkov, stavieb či technických zariadení. Vznikali tak pôsobivé miniatúry spájajúce baníctvo s reprezentatívnym stolaním. Tieto diela sa ako dary dostávali do kniežacích kunstkamôr a symbolizovali nielen krásu prírody, ale aj poznanie a ovládnutie nerastného bohatstva človekom.

Mgr. Antónia Jurečková, PhD.,

Odd. medzinárodných vzťahov a obchodu, MsÚ Banská Bystrica,

Fotografie: Susanne Bayer

Samuel Hanselly (1669 – 1721?) dynastia zlatníckeho rodu Hanselly

Pokračovanie zo strany 3

niel Sontág, David Jeremy, Ján Juraj Nauer a Ján Wachter), medzi nimi bol aj Hanselly. Jeho štyri majstrovské práce – tri strieborné cukorníčky a strieborná lyžička – sa v súčasnosti nachádzajú v Umelecko-priemyselnom múzeu v Budapešti. V Kežmarku sa v roku 1773 oženil s Evou, rod. Schwartner, sestrou slávneho peštianskeho univerzitného profesora a zakladateľa modernej uhorskej štatistiky, Martina Schwartnera. V manželstve sa narodili štyria synovia: Martin (1775), peštiansky advokát a advokát Peštianskej, Temešvárskej a Tolnianskej župy; Ondrej (1781), budúci zlatník; Ján (1784) a Samuel (1792). Zlatnícky majster Ondrej Hanselly zomrel 25. novembra 1816 v Kežmarku vo veku 74 rokov, 1 mesiac a 4 dni.

Ondrej Hanselly ml. (1781 – 1847) sa narodil v stredu 5. apríla 1781 v Kežmarku. Bol posledným pokračovateľom v zlatníckej rodinnej tradícii Hansellyovcov. Vyučil sa u svojho otca a ako zlatnícky majster bol v meste doložený prvýkrát v roku 1813 ako 33-ročný. V kežmarskom zlatníckom cechu pôsobil 15 rokov, v rokoch 1813 – 1828. Do manželstva vstúpil s Juditou, rod. Wachter, ktorá bola príbuznou miestneho zlatníckeho majstra Jána Wachtera. V rodine sa narodili štyria synovia. Ondrej Hanselly ml. zomrel 22. augusta 1847 ako 67-ročný na mŕtvicu. Pohreb sa konal 24. augusta v Kežmarku. S jeho smrťou zaniklo zlatnícke remeslo v takmer 200-ročnej zlatníckej dynastii Hansellyovcov.

Za pomoc pri tvorbe článku ďakujem Jánovi Balkovičovi.

Filip Glocko, Stredoslovenské múzeum

Literatúra

- BALÁŽ, Ján: *Domy starej Banskej Bystrice II.*, Banská Bystrica: DALI-BB s. r. o. 2015, ISBN 978-80-8141-095-6, s.109, 179, 304.
BALÁŽ, Ján: *Domy starej Banskej Bystrice IV.*, Banská Bystrica: DALI-BB s. r. o. 2022, ISBN 978-80-8141-292-9, s.128, 309, 310, 311.
BARÁTHOVÁ, Nora: Majitelia rodových erbov v Kežmarku. In *Historica Carpatica* 19. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo 1988, s. 227 – 259.
BARÁTHOVÁ, Nora: *Osobnosti dejín Kežmarku. Historický cintorín.* Kežmarok: Vivit 2005.
LIPTÁK, Johann: *Geschichte des evangelischen Lyzeums A. B. in Kesmark.* Kežmarok: Sauter 1933.
MISKOLCZY-Simon, János: A Hanzély-család története. In *Levéltárosok Lapja, a Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesületének hívatatos értesítője. I.* Evfolyam, Komárom 1914, s. 88.

Pozlátená degustačná nádoba s baníkmi a ohňom v strede.

Zaujímavosti Banskej Bystrice a okolia očami študentov

Katedry geografie a geológie Fakulty prírodných vied
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Rekonštrukcia budovy dievčenskej katolíckej školy

Budova rímskokatolíckej dievčenskej školy približne v prvej polovici 20. storočia

Banská Bystrica patrila medzi prvé mestá na Slovensku, v ktorých sa usadili rehoľné sestry Spoločnosti dcér kresťanskej lásky sv. Vincenta de Paul. Už 27. februára 1870 začali sestry vyučovať v Rímskokatolíckej dievčenskej ľudovej škole v Banskej Bystrici. Výučba sa spočiatku uskutočňovala v tzv. kláštornej komplexe pri Kostole sv. Alžbety Uhorskej, avšak ešte nie v budove, ktorá je predmetom študentskej rekonštrukcie. K tomu došlo až neskôr.

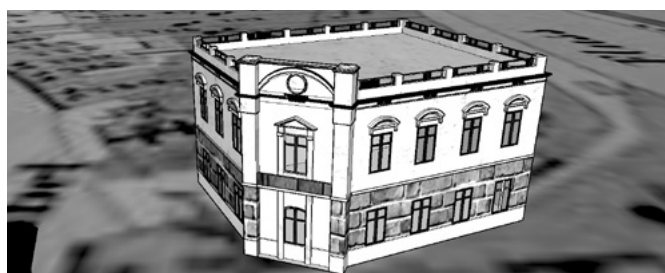
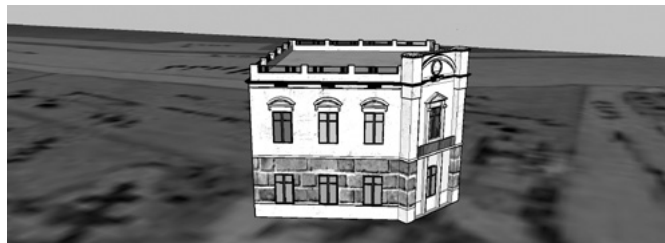
Túto budovu nechal postaviť banskobystrický staviteľ Adolf Holesch na mieste staršej stavby po asanácii hradných múrov. Najneskôr v roku 1890 ju podľa Jána Baláza vlastnil pán Soldos, neskôr jeho manželka Ida Fluková. Majetkom rímskokatolíckej cirkvi sa budova stala až niekedy pred rokom 1920. Odvtedy bola využívaná ako dievčenská škola. Po vzniku Československa patrila medzi prvé školy, v ktorých sa začalo vyučovať v slovenskom jazyku. Bolo to predovšetkým zásluhou rehoľných sester, ktoré si samy prekladali maďarské učebnice do slovenčiny.

Veľmi ťažké obdobie nastalo pre budovu ku koncu druhej svetovej vojny pri ústupe partizánov do hôr. Pri vyhadzovaní mosta cez Bystrickú použili príliš veľké množstvo výbušnín, čím vážne poškodili aj budovu dievčenskej školy. Po vojne ju napokon museli asanovať. Ani rehoľné sestry Spoločnosti dcér kresťanskej lásky sv. Vincenta de Paul nedopadli lepšie. Počas Akcie-R boli všetky sestry uväznené a sústredené v internačných táboroch. Napriek silnému komunistickému útlaku rád prežil a po páde totalitného režimu bol opäť obnovený. Zaujímavé je, že po obnovení demokracie bola znovu postavená aj budova, a to v štýle napodobňujúcom jej pôvodný vzhľad. Cesty rádu a budovy sa však nateraz už opäť nestretli.

sprievodný text:
Richard R. Senček

Literatúra

BALÁŽ, Ján. *Domy starej Banskej Bystrice II.*, Banská Bystrica: DALI-BB s. r. o. 2015, ISBN 978-80-8141-095-6, s.109, 179, 304.

3D – rekonštrukcia budovy

Ako sa vyrábala meď

Hovorí sa, že medenú rudu objavil v Španej Doline medveď. Je to starobylá povest, syedčiaca o veku baníctva v stredoslovenských banských revíroch. Špania Dolina vraj pôvodne nebola Špania (Panská), ale Medvedia.

Zlatá kniha banícka uvádza, že prvé bane na medenú rudu v Španej Doline boli otvorené v roku 1006. Nevedno koho si predstaviť v tomto období ako prvých baníkov a ťažiarov, ale s najväčšou pravdepodobnosťou to boli obyvatelia Banskej Bystrice, pretože v čase udelenia mestských práv mestu (ktoré boli podmienené už fungujúcim baníctvom), bývala väčšina baníkov pri potoku Bystrica. Tam to dávno pred nimi údajne aj začalo, keď sa v potoku vraj ryžovalo zlato a hľadači, idúc proti prúdu, sa dostali priamo do hôr. Medené rudy zo Španej Doliny, konkrétne hlavne rudy zo šachty Ján, totiž okrem striebra obsahovali vo veľmi malom množstve aj zlato, o čom sa vie len málo (viď. nižšie spracovanie v stupách). O akých presne baniach Zlatá kniha banícka píše, nie je s určitosťou jasné. Pravdepodobne o hlbinných, pretože povrchové boli v tom čase staršie o minimálne 3 000 rokov a hlbinné baníctvo nie je dosiaľ presne definované. Existujú indicie, že sa v spomenutej oblasti dolovalo až o 100 či 200 rokov neskôr. Rok 1006, v ktorom mali vzniknúť prvé bane, sa nedá historicky overiť, je však nepochybné, že medené rudy sa v okolí Banskej Bystrice (Staré Hory, Polkánová, Richtárová, Zelená Dolina, Piesky, Ľubietová, Poniky, kataster obce Baláže, a tiež záver Sásovského krasu, Senica, Rudlová, na Šachtických, Jelenec, Selce), aj priamo v Španej Doline, dobývali už dávno pred týmto rokom. Isté sú len archeologické nálezy dokazujúce dobývanie v tejto oblasti už na sklonku eneolitu (neskorá doba kamenná). Medené sekeromlaty, sekery, klíny, dláta a 200 kusov kamenných mlatov, nájdených archeológmi počas výskumu v rokoch 1970 – 1971, sú dôkazom pravekej ťažby v lokalite Piesky. Predpokladá sa, že zo známych národov, ktoré tu žili, sa ťažbou zaoberali pravdepodobne Kvádi a Kotíni. Najstaršie ložiská boli Holitar a Haliar v katastri Starých Hôr. Pôvodne sa tu nezačalo ťažiť kvôli medi – hlavným lákadlom bolo železo.

Hlavný zdroj medených rúd pre Banskú Bystricu bol v Španej Doline. Tá disponovala štyrmi hlavnými rudnými žilami – hlavnou, žilou Pfeiffer, hornou žilou Kukel, Červenou žilou a s množstvom menších. Vydolovaná ruda sa najprv oddelila od hlušiny. Potom nasledovala skúška ohňom v hlinených teglíkoch, zameraná na obsah medi. Podľa obsahu medi boli baníci aj platení. Potom sa rúbánina sypala na železné tyče položené cez vodné jarky, pomedzi ktoré do jarkov s vodou padala hlušina aj a malé kúsky a voda ich odplavovala. Toto všetko sa opakovalo asi desaťkrát, pričom hrúbka tyčí sa postupne zmenšovala. Po premytí sa odhodena a netaviteľná ruda odvážala do stúp, kde sa roztkla na múčku, ktorá sa opäť na splavoch premyla, aby sa odplavili zrnká horniny neobsahujúce meď. Takto získaný rmut (podrvená hornina s prímiesami medi) sa odvážal do huty v Starých Horách, trochu z nej putovalo do huty v Tajove. Z prvého nádržového rmutu sa získavalo najprv zlato. Ruda sa tavia v šachtových peciach a každá (čierna s prímiesami striebra; žltá s väčšinovým podielom medi) samostatne. Pred tavením sa k nej pridala taviaca prísada (mäkký vápeneč a troska z predchádzajúcej ťažby). Troska bola veľmi dôležitá, pretože zvyšuje tekutosť a uľahčuje odlučovanie, takže získaný liach sa ľahšie oddeľuje od novovzniknutej trosky a usadzuje na dne. Táto usadenina, pozostávajúca zo síry, arzenu a medi, sa nazývala „masa“. Zvyšná jalová hornina tvorila spomenutú trosku. Výstupný materiál sa potom vypustil do predpecného, hlinou vymazaného tegla. Troska oddelená na vrchu sa zložila a usadený liach sa zbieral v niekoľkých vrstvách. Takto získaný liach sa ešte čistil, lebo obsahoval veľa nevhodných látok. Robilo sa to tzv. „pražením“. Najprv sa roztkol na malé kúsky a previezol do pražiacej huty. Tam bolo pripravené naukladané drevo, zasypané drevným uhlím, na ktoré sa nasypal liach a drevo sa zapálilo. Keď drevo zhorelo, proces sa opakoval asi desaťkrát nanovo s novým drevom. Dobré vypražený liach sa opäť taval spolu s taviacimi prísadami – pecnými výlomkami a výpalkami z predchádzajúcich tavičiek a vytavená masa sa opäť vypúšťala do teglov. Po oddelení trosky ostávala na dne tzv. kráľovská meď. Odoberala sa po vrstvách a odvážala do rafinácie (čistiacej) huty v Tajove.

Drevo na výrobu uhlia sa rúbalo a aj priamo páliť na uhľiskách vo Vápenej (neďaleko Panského Dielu), Kuncovej, Skorušine, Savoši, Studenci, Močiari a Medvedom a na stovkách ďalších miest.

Strieborná ruda sa tavia priamo v Banskej Bystrici v Novej Huti na Huštáku. Tá stála pri potoku Tajovka a do jej areálu patrila aj amalgámovňa (maď. fonsorozó ház), ktorá pravdepodobne dala pomenovanie sídlisku Fončorda. Vedľa huty sa zhromažďovala troska (preto stojí SC Európa v lokalite Na Troskách, a nie na šibeničnom vršku, ako sa ľudia omylom domnievajú. Ten sa nachádzal vyššie. Šibenice bolo zvykom stavať na vyvýšených miestach. Miesto, kde presne stála, sa dá identifikovať podľa mapy prvého vojenského mapovania z konca 18. storočia.

V bystrickej Novej Huti so siedmimi tavnými pecami sa údajne tavia aj strieborná ruda a rmut dovážaný z Banskej Štiavnice. Uhlie pre Novú Hutu sa vyrábalo na uhľisku pri Dolých hrablách (neďaleko huty) z dreva dopravovaného splavovaním po rieke Hron a zachytávaného hrablami.

Bystrica mala aj Horné hrable, ktoré sa nachádzali v miestach súčasného rybníka Pod Rybou. Vypálené uhlie z tohto uhľiska sa dodávalo do Medeného hámra a ďalších súkromných železiarskych hámrov.

Všetka vyrobená kráľovská meď sa musela ešte vyčistiť, aby získala dobrú pružnosť a kujnosť. Po roztavení v rafinovacej peci sa opäť drevenou naberačkou posťahovala troska, a potom sa do medi pridalo olovo. Tým sa meď priviedla k tzv. „zhňaniu“, pri ktorom sa od nej oddelili nežiaduce látky. Správna pružnosť a kujnosť bola indikovaná správnu farbou – meď musela mať hnedú farbu pečene a zvráskavený povrch. Po tomto úkone sa na meď nechala kvapkať voda kvôli schladeniu. Nato sa v niekoľkých vrstvách odpichovala do podoby kotúčov, kým sa celý tegel nevyprázdnil.

Meď sa nakoniec ešte „ščerstvovala“ oddeľovaním striebra, ktoré v nej bolo obsiahnuté. To sa robilo pridaním olova. Keď sa oba kovy spojili, na povrchu sa oddelili nečistoty. Meď sa opäť odpichovala a chladila vodou. Ščerstvené kusy sa kladli na dierkované dno sciedzacieho ohníka s bočnými stenami vyrobenými z medeného plechu. Všetko sa zasypalo uhlím, ktoré sa zapálilo. Cez dierky v dne roztápajúce olovo prekvapkávalo von do tegla. Usadená meď nazývaná „kýňstok“ sa ďalej prepaľovala kvôli odstráneniu zvyšku olova a iných nečistôt. Prepaľovanie trvalo v peci 15 – 30 hodín, kým „kýňstok“ nezískal peknú medenú farbu. Zvyšky olova a striebra sa poobtlkali, a ďalej sa spracovávali tavením v peci, podobne ako pri ščerstvení – tzv. tavenie výškrabkov.

Samotná výroba bola nielen komplikovaná, ale aj zdĺhavá. Zloženie rúd však nedovoľovalo zaviesť jednoduchší spôsob spracovania. Táto náročná, no pomerne dokonalá metóda zhutňovania sa v okolí Banskej Bystrice zaviedla počas thurzovskofuggerovského nájmu. Keď mediarsky závod prevzal v roku 1546 erár, objavili sa pokusy výrobný proces zjednodušiť, avšak neúspešne. A tak sa aj v 18. storočí používali rovnaké postupy ako v storočí šestnástom. Dôsledné dodržiavanie technologických postupov bolo zárukou veľmi vysokej kvality medi, ktorá Banskú Bystricu preslávila po celej Európe. Jej kvalite sa žiadna iná nevyrovnala. Stojí za zmienku spomenúť aj tzv. cementačnú meď, ktorá vznikala v tzv. cementačných vodách. Pre Španiu Dolinu je to veľká rarita, pretože Uhorsko malo podobné zázračné vody už len v Smolníku a v niektorých sedmohradských baniach. Nachádzali sa na špecifických miestach v Španej Doline, Pieskoch a v Richtárovej. Spôsobovali, že železo do nich vložené sa po čase pokrylo vrstvou medi, ktorú tieto vody obsahujú vo zvýšenej miere. Pôvodne si tento proces starí baníci nedokázali vôbec vysvetliť. Mysleli si, že voda má moc premieňať železo na meď. Podstata procesu však tkvie v zložení cementových rúd, ktoré vznikajú okysličovaním sulfidických nerastov a ich premenou na sirany ľahko rozpustné vo vode. Keď voda k takýmto rudám prenikne, obohatí sa o ich zložky. Vznikne roztok, v ktorom sa potom chemickou reakciou za prítomnosti železa vyzráža meď v podobe kalu.

Cementačnú vodu starí baníci odrážali do drevených žlabov ústiacich do nádrží, ktoré pôvodne slúžili ako úložisko pre nepotrebné železné predmety (šrot). Práve ich náhodným namáčaním v cementačnej vode vyšli najavo zázračné schopnosti miestnych vôd. Neskôr už do nich vkladali rôzne staré i nové železné predmety zámerne. Na železe sa usádzala meď v podobe hnedého rmutu, ktorý raz týždenne zmývali, aby mohla voda ďalej

Pokračovanie na strane 9

Srdce biskupa Arnolda Ipolyiho-Stummera

Parte Arnolda Ipolyiho k pohrebu vo Veľkom Varadíne (Oradea)

Parte k pohrebu srdca Arnolda Ipolyiho v Banskej Bystrici

V tomto roku sme si pripomenuli 250. výročie vzniku Banskobystrickej diecézy. Jedným z najvýznamnejších biskupov, ktorí pôsobili na banskobystrickom biskupskom stolci, bol aj Arnold Ipolyi-Stummer. Koncom minulého roka sa podarilo vydať dve jeho knihy v dvojazyčnom maďarsko-slovenskom znení, ktoré boli 31. marca 2026 slávnostne uvedené do života. V rámci tohto podujatia, ktoré sa uskutočnilo na Vicekonzuláte Maďarska v Banskej Bystrici, odznelo niekoľko zaujímavých otázok, týkajúcich sa najmä konca života biskupa.

Arnold Ipolyi bol 18. februára 1886, pol roka po smrti biskupa Istvána Lipovniczyho, vymenovaný za biskupa vo Veľkom Varadíne – Nagyvárad (dnes Oradea, Rumunsko). Hoci išlo o post s vysokými príjmami, z Banskej Bystrice odchádzal s ťažkým srdcom. Navyše musel v novom pôsobisku čeliť podobným finančným a ekonomickým problémom ako vo svojich predchádzajúcich pozíciách. Do Oradey prišiel 15. júna 1886 bez akejkoľvek ceremónie, na stanici ho čakal len archeológ a historik umenia Béla Czobor (1852 – 1904). Ipolyi sa v tom čase stal jedným z najdôležitejších cirkevných hodnostárov v krajine. Počas svojho sotva šesťmesačného pobytu prijal niekoľko opatrení na zlepšenie kultúrnych a vzdelávacích podmienok a nechal pripraviť aj výstavu svojej zbierky. Tieto aktivity však nedokázali zakryť vážne finančné problémy biskupstva. Nahromadené problémy a jeho zhoršujúci sa zdravotný stav viedli k jeho predčasnej smrti 2. decembra 1886, kedy podľahol mozgovej mŕtvici.

Jeho smrť vyvolala obrovský smútok a zasiahla aj jeho blízkych priateľov a kolegov, hoci on sám sa na ňu už pripravoval. V posledných mesiacoch v Banskej Bystrici ho zamestnávali myšlienky na blížiacu sa smrť. V lete 1885 prekonával vážnu chorobu. Lekári ho ku koncu roka považovali za vyliečeného, ale Ipolyi sa naďalej pripravoval na svoju blížiacu sa smrť. Ešte pred odchodom do Oradey sformuloval svoj závet tak, že ak by zomrel pred odchodom, mohol byť

Časť vitráže okna v kostole Nanebovzatia Panny Márie v Banskej Bystrici, kde je ako donátor vyobrazený biskup Arnold Ipolyi s jeho rodinným erbom v dolnej časti.

pochovaný v Banskej Bystrici. V posledných mesiacoch života ho premožlo rastúce sklamanie a rezignácia. Pred prestupom rezignoval na svoje pozície na Akadémii aj v Spoločnosti historických a výtvarných umení. Smrteľná mŕtvica, ktorá nastala na poludnie 2. decembra, ho zasiahla počas práce. Biskup Ipolyi sa o 12:00 vrátil do svojho bydliska zo seminára, kde počúval prednášky. Vzal si knihu z jednej z knižníc vo svojej pracovni a zdalo sa, že sa chystá ísť k svojmu stolu, keď ho premožla smrť.

Miesto jeho posledného odpočinku bolo vopred pripravené v kryptách katedrály v Oradei. Foyer biskupského paláca a pohrebnú sieň musela vyprázdniť mestská polícia, aby arcibiskup Lajos Haynald, ktorý posvätil biskupovu rakvu, a jeho sprievod mohli vstúpiť do márnice. Odtiaľ bola rakva prenesená do ďalšej, zdobenej rakvy pred hlavným oltárom katedrály. Tam sa slávila pohrebná omša za duchovné spasenie zosnulého biskupa, a potom bola uložená do krypty, do níky pripravenej deň predtým. Podľa správ miestnej dobovej tlače sa na pohrebe zúčastnilo približne 10- tisíc ľudí.

Je oveľa menej známe, že Arnold Ipolyi-Stummer vo svojej poslednej vôli zabezpečil aj ďalší pohreb. Jeho rodinný a nemocničný lekár Ferenc Hoványi (1850 – 1903) a József Fuchs (? – 1888), riaditeľ nemocnice a lekár, pitvali biskupovo telo dva dni po jeho smrti. Potvrdili, že príčinou smrti bola mozgová mŕtvica. Potom podľa posledného želania Ipolyiho, lekári vybrali jeho srdce, ktoré bolo „oveľa väčšie než zvyčajne,“ a previezli ho do Banskej Bystrice v uzavretej nádobe. Ipolyi vo svojom závete napísal: Môj pohreb, ak to moja pozícia dovolí, nech je jednoduchý. Nechcem, aby moje telo pitvali; ale žiadam jeden jednoduchý rez, aby cez to vybrali moje srdce. Moje telo v jednoduchú dolnej, drevenej a hornej mosadznej rakve uložte do biskupskej hrobky. Moje balzamované srdce žiadam, aby bolo pochované v pôde Kaplnky Sv. Barbory hradného kostola banskobystrickej fary, pred bronzovým náhrobným kameňom za-

Urna, v ktorej bolo pochované srdce biskupa Arnolda Ipolyiho

kladateľa kaplnky, na mieste lavičky pri okne; ktorú kaplnku a starý pôvodný gotický štýl som obnovil za značné náklady.

Na vykonanie mojej prosby poverujem môjho priateľa Vilmosa Fraknóiho (1843 – 1924), nechám na jeho rozhodnutie či nad srdcom bude umiestnený nejaký krátky epitaf. Mesto Banskú Bystricu, ktoré ako čestného občana ma počilo toľkými prejavmi lásky žiadam, aby môjmu telu sprístupnil miesto na spomínanom mieste. V deň môjho pohrebu bude medzi chudobných rozdelených 200 – 1 000 forintov podľa uváženia môjho vykonávateľa závetu a schopností môjho majetku, a to tak na mojom sídle, ako aj v Banskej Bystrici.

Pohreb Ipolyiho srdca sa pripravoval niekoľko mesiacov, o čom podrobne informovala aj vtedajšia tlač. Nebola náhoda, že si Ipolyi ako miesto odpočinku svojho srdca vybral kaplnku sv. Barbory. Počas svojho pobytu v Banskej Bystrici ju zrekonštruoval a urobil z nej skutočné majstrovské dielo cirkevnej architektúry a dekoratívneho umenia. Urna, vysoká 62 centimetrov, bola vyrobená z pozláteného bronzu. Vo vnútri bola uložená sklenená nádoba so srdcom Arnolda Ipolyiho s nápisom: „Ipolyi Arnold váradí püspök szíve, melylyel Istenének és Hazájának szolgál.“ (Srdce biskupa Arnolda Ipolyiho z Oradey, ktorým slúžil svojmu Bohu a svojej krajine.) Ozdobnú urnu vyrobil umelecký kovolejár Károly Fritz podľa návrhu Dr. Bélu Czobora a pod dohľadom spoločnosti Kriszta a jej partnera. Z Oradey ju do Banskej Bystrice priniesli kanonici Ján Zajnay a János Zelei, riaditeľ seminára Béla Czobor a tajomník Béla Radnay. Pohreb srdca sa konal 29. marca 1887 v Banskej Bystrici za prítomnosti občanov mesta, delegácie z Oradey, predstaviteľov cirkvi a mesta.

Jozef Puntigán

Literatúra

- KIŠSIMON, Michal. Dobré utajení čestní občania mesta Banská Bystrica. In *Bystrický Permon*, roč. XIV., číslo 2, s. 10.
 SENČEK, Richard R. Ubehlo už 250 rokov od vzniku banskobystričkej diecézy. In *Bystrický Permon*, roč. XXIV., číslo 1, s. 3.
 SENČEK, Richard R. Ipolyiho knihy po slovensky. In *Bystrický Permon*, roč. XXIII., číslo 4, s. 2.

Ako sa vyrábala meď

pôsobiť na kov až do úplného vyčerpania v nej obsiahnutých látok. Až potom sa vypúšťala medzi ostatné banské vody. Zmytý rmut sa zhromažďoval a následne sa z neho v huti vytavila kráľovská meď. Ročne sa takto získalo 18 až 20 centov medi. Keď cementačné vody postupne slabli prítokom veľkého množstva banských vôd, produkcia výrazne klesala. Týmto spôsobom sa zvykli zdobiť aj rôzne predmety, predovšetkým poháre. Aby sa vedeli hneď odlišiť od ostatných, vyrýval sa na ne text:

*Železom som prv bola predtým,
jasná a čistá voda
ma v niekoľkých hodinách
urobí medou v Španej Doline.*

*Hart Eisen ich for war,
ein Wasser hellund klar
macht mich in Wenig stundt
zu Kupferin Herrengrundt.*

Alebo v prípade cizelovaných a zlatom zvnútra a na okraji zdobených pohárov stálo:

*Zlatom som zdobená
na meď cementovaná,
jasnou čistou vodou,
bola som tu pred železom.*

*Mit Gold ich gezieret,
zu Kupfur zimentiert,
ein Wasser hell und klar,
da ich for Eisen war.*

Dodnes sa s týmito pohármi môžete stretnúť v múzeách.

Anna Senčková

Literatúra

- Zlatá kniha banícka*. Bratislava : Veda, SAV 1983.
 M. Okál – E. Furdíková. Fončorda, Hušták, Stupy, Ortúty, Trosky... stopy baníckej a hutníckej minulosti? In *Bystrický Permon* 4/2007 s. 3.
 V. Sklenka. Sídliisko Fončorda. In *Bystrický Permon* 5/2014 s. 11.
 V. Sklenka. Šibeničný vrch – Galgenberg In *Bystrický Permon* 3/2007 s. 1 – 2.
 P. Ušiak. Ťažba medi v oblasti Španej Doliny v praveku. In *Bystrický Permon* 1/2006 s. 2.
 R. Senček. Cu – Meď In *Bystrický Permon* 1/2012 s. 4.
 P. Hruz. *Memoáre medeného mesta*. KK Bagala/LCA 2006.

Špaňodolinské pozlátené medené šálky, ktoré sú súčasťou výstavy: „Červené zlato – Zrodené z vody a ohňa“

Jediný národovec na ohromných pustatinách od Pešti po Báčku

Ján Ľudovít Žello sa narodil 7. augusta 1809 v Banskej Bystrici na dnešnej Hornej ulici č. 11 (budova patrí MO MS BB). Pochádzal z rodiny pekárskoho majstra Bohumila Zella a Terézie Zuzany, rodenej Baderovej. Prvý širší životopis o ňom priniesol v roku 1864 Sokol, obrázkový časopis pre zábavu a poučenie. Jeho zodpovedným redaktorom a vydavateľom bol Viliam Paulíny-Tóth. V tomto článku z 30. januára 1864 sa píše, že Žello navštevoval elementárnu školu v rodisku a učili ho viacerí učelia. Začínal u Fabríciho, ktorý nepostrehol, že chlapec má slabý zrak a nespravodlivo ho fyzicky trestal, a to tak, že Ľudovít nechcel viac chodiť do školy. Keď ho však dali do školy k Adamimu, hneď ožil a dostal aj chuť do učenia. Nakoniec ho ešte v rodisku učili Theil a Kubány.

Otec Ľudovíta Žella sa popri pekárstve dal aj na obchodovanie s obilím, čo úzko súviselo s týmto remeslom. Na začiatku jeho podnikania sa mu darilo, ale keď sa mu v rokoch 1816 – 1817 prestalo dariť, rozhodol sa presťahovať do Pešti, kam neskôr za ním prišla aj manželka s jediným synom Ľudovítom. Keď sa rodičia v roku 1821 prihlásili v evanjelickom cirkevnom zbore v Pešti u Jána Kollára, ten si hneď Ľudovíta ponechal na školskú výchovu, a tiež ako svojho pomocníka na plné tri roky. Vtedy bol ešte Ján Kollár farárom v spoločnom slovensko-nemeckom cirkevnom zbore a z toho dôvodu aj jeho knižnica bola bohatá na nemecké knihy.

Hoci Kollár spočiatku opomínal chlapcov slovenský pôvod, Ľudovít sa sám vzdelával v jeho bohatej knižnici plnej nemeckých kníh. Aj keď pri svojom príchode do Pešti po nemecky veľa nerozumel, počas trojročného pobytu u Kollára postupne natrafil aj na zaujímavé detské knihy. Prvou bola kniha s názvom Rittergeschichte, ktorá ho veľmi zaujala.

Počas pobytu na fare u Jána Kollára sa mladému Žellovi stala zaujímavá príhoda. Od jedného peštianskeho kožušníka dostal odkaz, že otec, dlhšie sa pracovne zdržiavajúci v Dindiši (Gyöngyös), poslal po svojom majstrovi pre syna balík šiat. Ľudko sa vybral pre tento balík cez tri veľké ulice, a keď sa podvečer vracal domov, na jednej z nich vypukol veľký požiar, počas ktorého vznikla veľká trma-vrma. V tomto zmltku sa mladík rozhodol radšej prenocovať u matky. Keď sa ráno vrátil na faru, najprv našiel na zemi zablatenú obuv a mokré šaty, a nakoniec svojho principála ležať zničeného vo svojej spálni. Ján Kollár sa zúčastnil ako záchranca vzniknutého nebezpečného požiaru a hasičom vypomáhal ako nosič vody. To ho tak vyčerpalo, že si privodil chorobu. Vtedy ho Ľudovít svedomito opatroval a najlepším liekom mu vraj bola lyžička tokajčiny, ktorú mu starostlivo podával. Je o tom aj zmienka v Kollárovej básni „Slávy dcéra“.

V Pešti sa Ľudovít Žello, okrem nemčiny, zdokonalil aj v speve. Dobré pripravený sa v roku 1825 prihlásil na evanjelické lýceum do Bratislavy. Aj keď sa počas tohto štúdia zoznámil s mnohými Slovákmi, nemčina mu išla vždy lepšie a aj z toho dôvodu svoje prvé básnické pokusy začínal v nemčine.

Po štyroch rokoch, v roku 1829, sa Ľudovít z Bratislavy vrátil domov do Pešti. Rodičia boli v núdzi a aby im v ťažkých časoch pomohol, prijal miesto pomocného učiteľa v neďalekej, Slovákmi obývanej Ciktarči (dnes Veľká Tarča). Ako učiteľ tu vo svojej zanedbanej materčine musel deti učiť po slovensky, prednášať verše na pohrebných rozlúčkach, a tiež kázať len po slovensky. V tomto smere mu veľmi pomáhali slovenskí farári zo susednej Cinkoty, Ján Salamún Petian a Jakubovič.

V roku 1834 pozvali Ľudovíta Žella za slovenského učiteľa starších žiakov do Malého Kereša (Kiskörös). Ešte predtým sa oženil s vdovou ciktarčianskeho učiteľa Juraja Salaia, Katarínou, rodenou Kelichovou, s ktorou sedem a pol roka žil v bez-

Ľudovít Žello, 1864

detnom manželstve. Keď umrela, oženil sa druhýkrát a za manželku si zobral rodáčku z Banskej Bystrice, Teréziu Bindlebovú, s ktorou mal 12 detí (v roku 1864 žilo z nich iba päť).

Po roku sa chcel Ľudovít Žello vrátiť do Bratislavy, ale práve v Slovákmi a Nemcami osídlenom Kerestúre (Rákoskeresztúr) zomrel slovensko-nemecký učiteľ a na jeho miesto cirkevníci pozvali Ľudovíta Žella. Aj tu bol nútený stále sa zdokonaľovať v slovenčine, ale pritom nemčinu stále obľuboval. Obrat u neho nastal až v roku 1832, kedy Jánovi Kollárovi vyšla „Slávy dcéra“, a tento autor, bývalý učiteľ a vychovávateľ mu ju v Pešti venoval. S veľkým entuziazmom ju začal čítať. Aj keď jej úplne nerozumel, nemal dovtedy pokoja, kým sa k nej krvopotne neprepracoval a neosvojil si ju. V nej nakoniec spoznal krásu a rozmanitosť svojej materčiny a stal sa horlivým Slovákom. Prišiel na chuť svojmu materinskému jazyku, od ktorého sa už nikdy neodvrátil. Spočiatku začal iba prekladať nemecké

básne do slovenčiny. Neskôr začal sám veršovať pôvodné slovenské básne, ktoré pričinením peštianskeho slovenského učiteľa Jána Kadavého vyšli aj tlačou.

Je až obdivuhodné, aký prerod nastal rokmi u Ľudovíta Žella v prospech slovenčiny. Na Dolnej zemi sa stal výborným učiteľom – metodikom slovenského jazyka, o čom písali aj viedenské „Slovenské noviny“. Časopis „Priateľ školy a literatúry“ v roku 1860 o ňom napísal: „Vysokoučený pán Ľ. Žello, jediný národovec v Kereši, ako i na celých ohromných pustatinách od Pešti po Báčku, je známy na Slovensku ako básnik...“

Učiteľa, básnika a slovenského národovca si okrem popredných slovenských národovcov v celej monarchii vážili aj v Pešti žijúci Slovania. Najslávnejší je jeho epos „Pad Miliducha“, ktorý napísal v roku 1843. Po rokoch ho prepísal do štúrovskej spisovnej slovenčiny a uverejnil v roku 1862 v Almanachu Lipa. V epickej historickej skladbe „Rastislav“, ktorej časť vyšla v časopise Orol, spracoval podobnú tematiku ako Hollý v epose „Svatoptluk“. Začiatkom 70. rokov 19. storočia uverejnil viaceré vlastenecky ladené básne, v ktorých povzbudzoval k národnej a kultúrnej aktivite a k spolupráci, odsudzoval odrodilstvo, zažalil si aj nad smrťou Andreja Sládkoviča, radvanského evanjelického farára.

Ľudovít Žello prispieval do časopisov Sokol, Orol, Pešťbudínske vedomosti, Zora, Květy, Lipa. Za jeho básň „Päť oproti päť“, ktorá posmrtné vyšla v Orlovi, bol Andrej Truchlý-Sitniansky ako redaktor za jej publikovanie súdne stíhaný uhorskými úradmi. Okrem básnickej tvorby sa Ľudovít Žello venoval numizmatike a disponoval veľkou zbierkou.

Dolnozemsý básnik, učiteľ a národný buditeľ umrel 21. 11. 1873 v dnešnom maďarskom Malom Kereši, kde prežil väčšiu časť svojho plodného života. Natíska sa preto otázka, ako to s jeho hrobom na malokerešskom cintoríne vyzerá a či tam vôbec ešte existuje. Veď práve na cintoríne v Malom Kereši, počas návštevy Jána Jančovica v roku 2006, nevyzeral najlepšie ani hrob spisovateľa, jazykovedca, novinára, učiteľa a dlhoročného malokerešského evanjelického farára Štefana Leška (*1757 Vrbovce – †1818 Malý Kereš).

Aký osud stihne Miestnym odborom Matice slovenskej v Banskej Bystrici navrhovanú pamätnú tabuľu? Dúfajme, že iba pozitívny a onedlho ju budeme môcť Ľudovítovi Žellovi odhaliť v našom meste.

Podľa Jána Jančovica: Plodný dolnozemsý básnik spracovala Anita Murgašová

Ján Cikker (1911 – 1989)

Hudobný skladateľ a pedagóg Ján Cikker (29. 7. 1911, Banská Bystrica – 21. 12. 1989, Bratislava) patrí do skladateľskej generácie, ktorá položila základy modernej slovenskej národnej hudby. Spolu s Alexandrom Moyzesom a Eugenom Suchoňom je významným predstaviteľom slovenskej hudobnej moderny. Vyrastal v rodinnom prostredí, ktoré hudbe mimoriadne žičilo, keďže jeho matka, Mária Cikkerová, rod. Psotková, bola učiteľkou hry na klavír. Už v piatich rokoch hral Cikker na klavíri jednoduché melódie, ktoré počul od žiakov svojej mamy. Tieto potom rôznym spôsobom menil alebo dokonca vymýšľal nové. Skladbička „Vianoce“ bola jeho prvou kompozíciou.

V období štúdia na Gymnáziu Andreja Sládkoviča (1921 – 1930), kedy začal tvoriť náročnejšie skladby, sa prejavoval ako vynikajúci klavirista a nádejný skladateľ. Práve v tomto období obdivoval Viliama Figušu-Bystrého, ako počas turistických prechádzok v okolí Banskej Bystrice komponuje operu Detvan. Po zhliadnutí niektorých Cikkerových skladiel práve tento skladateľ predpovedal mladému Cikkerovi budúcnosť symfonika, dokonca autora oper.

Ján Cikker v pracovni, dňa 8. novembra 1975

V rokoch 1930 – 1934 študoval na pražskom konzervatóriu (skladbu u J. Kříčku, organ u B. A. Wiedermanna a dirigovanie u P. Dědečka). Majstrovskú školu Vítězslava Nováka absolvoval v roku 1936. Štúdiá si prehlbil na Hochschule für Musik und darstellende Kunst u svetoznámeho dirigenta Felixa von Weingartnera vo Viedni (1936 – 1937). Od roku 1939 pôsobil v Bratislave. Vyučoval na Hudobnej a dramatickej akadémii, na Štátnom konzervatóriu, na Vysoké škole múzických umení. V 40. rokoch bol dirigentom ochotníckeho združenia Slovenskej filharmónie, zbormajstrom Spevského zboru slovenských učiteľov, dramaturgom Opery Slovenského národného divadla, neskôr funkcionárom Zväzu československých skladateľov. V čase vypuknutia Slovenského národného povstania sa Ján Cikker nachádzal v rodnej Banskej Bystrici. Bol poverený funkciou prednostu vysokoškolského odboru na Povereníctve Slovenskej národnej rady pre školstvo a osvetu. Vo svojej funkcii sa stretával s rôznymi osobnosťami ako Alexander Matuška, Peter Karvaš, Gabriel Rapoš, Ján Boor, Andrej Plávka a ďalší. Gabriel Rapoš a Andrej Plávka ho požiadali o skomponovanie znelky pre Slobodný slovenský vysielateľ, ktorou by odlišili vysielanie tohto rozhlasu od bratislavského. Znelka potom dozrela do tvaru orchestrálneho Pochodu povstalcov, ktorý vznikol 15. októbra 1944 ešte v Banskej Bystrici. Skladateľ ho venoval pracovníkom povstaleckého rozhlasu.

Už v prvých dielach sa u Cikkeru prejavoval vplyv slovenského folklóru (Sonatina pre klavír, Concertino pre klavír a orchester, Slovenská suita). Celá jeho tvorba je poznačená myšlienkami humanizmu, vlastenectva a túžby po slobode. Mimoriadne silná je u neho protivojnová tematika, a to v dielach: kantáta Cantus

filiorum, v symfonickej trilógii O živote (Leto, Vojak a matka, Ráno), v skladbách Spomienky, Symfónia 1945, Epitaf – Nad starým zákopom a v mnohých iných. Popri veľkom množstve hudobných diel rôznej tematiky a žánrov dominuje deväť oper (Juro Jánošík, Beg Bajazid, Mister Scrooge, Vzkriesenie, Hra o láske a smrti, Coriolanus, Rozsudok, Obliehanie Bystrice a Zo života hmyzu), z ktorých mnohé boli viackrát naštudované na zahraničných operných scénach. Posledná opera Antigona ostala nedokončená. Herderova cena z roku 1966, cena UNESCO udeľená v roku 1979 a množstvo ďalších ocenení jeho tvorby svedčí o tom, že Ján Cikker bol skladateľskou osobnosťou medzinárodného významu.

Imrich Šimig
SVK-LHM

Moslim v židovskom cintoríne

Pokračovanie zo strany 1

Takáto vysoká zostava celkom jednoznačne vypovedá o tom, že nešlo o obyčajného vojaka. Navyše ho pochoval imám, ktorého k pohrebu povolali až z Budapešti. V tomto čase mal pôsobiť v Budapešti iba jeden imám, a to vojenský Hadži Hafiz Ibrahim efendi Jahić, ktorý pochádzal z Mostaru a v rokoch 1891 až 1909 bol imámom mešity Mehmed Čehajine v Carine. Zaujímavé je, že zosnulý bol pochovaný na židovskom cintoríne a smútočnú reč predniesol banskobystrický rabin Aron Schönfeld. Prečo sa to takto udialo, nevieme. Možno odpoveď tkvie v náboženských rituáloch, keďže moslim nemôže byť pochovaný do hrobu, v ktorom už niekto ležal, ale len do prázdneho, zabalený len do bavlnených plachiet a bolo otáznne, či takýto hrob mohli v iných cintorínoch nájsť. Naviac, moslimovia v podobných prípadoch uprednostňovali židovské cintoríny pred kresťanskými, pretože sa na nich nenachádzajú kríže a nevykonávajú sa exhumácie. Možno je však odpoveď na túto záhadu úplne iná. Záhadou ostáva aj, kto bol presne na židovskom cintoríne pochovaný, a to aj napriek tomu, že sme sa pokúsili kontaktovať miestnych v Bosne a Hercegovine v jeho údajnom bydlisku Stari Majdan pri meste Ključ.

Jeho hrob sa nachádza v sekcii padlých z 1. svetovej vojny a jeho meno sa nachádza aj na pomníku postavenom na ich pamiatku, ktorý stojí v bezprostrednej blízkosti hrobov, na ktorých ostalo už len pár neidentifikovateľných náhrobných kameňov. Mnohé sa už, vplyvom času nezachovali, ale obrysy hrobov sú stále zreteľné.

Richard R. Senčák

Literatúra

Mohamedán katonatemetés Besztercebányán In *Pesti Hírlap*. Budapest 36. ročník, č. 234, 23. sept 1914, s. 13.

5. ročník OpenAir výstavy minerálov, skamenelín a šperkov

Dejiny Banskej Bystrice sú úzko späté s ťažbou nerastného bohatstva. Baníci, ktorí zostupovali do tmavých hlbín, vynášali na povrch nielen kvalitnú rudu, ale aj zaujímavé a estetické minerály. Tie sa stali veľmi rýchlo luxusnou komoditou, a tiež prítahovali zrak mnohých vedcov. Aj samotný Agricola, zakladateľ mineralógie ako vedného odboru, poznal minerály zo Španej Doliny a okolia Banskej Bystrice. Niet sa preto čo čudovať, že zraky mnohých mineralógov sa stále upierajú na tieto naše výnimočné lokality. Aj preto OZ Diversitas Culturae, vydavateľ Bystrického Permona, tohto roku organizačne zastrešuje 5. ročník OpenAir výstavy minerálov, skamenelín a šperkov. Ide o jedinečné a originálne podujatie pre všetkých milovníkov prírody, baníctva, histórie a umenia tvoreného spojením človeka a neživej prírody. Tak ako aj po minulých rokoch, vždy pribudne nová téma i novinky z mineralogického a petrografického sveta, čo je veľkým lákadlom aj pre zberateľskú obec.

OpenAir predajná výstava minerálov, skamenelín a šperkov je jediným exteriérovým podujatím svojho druhu na Slovensku. Každoročne hostí desiatky vystavovateľov a tisíce návštevníkov nielen zo Slovenska, ale aj z viacerých krajín Európy a sveta. Cieľom medzinárodnej výstavy je prezentovať širokej laickej i odbornej verejnosti krásy a zaujímavosti našej planéty, zhmotnené v mineráloch, horninách, fosíliách a umeleckých šperkoch vytvorených práve z nich.

Faktom, ktorý nemožno opomenúť, je priblíženie a odkaz na historické súvislosti s ťažbou rudných surovín a baníctvom v meste Banská Bystrica a jeho okolí. V posledných rokoch je práve téma baníctva, spracovania nerastných surovín a s tým späté histórie integrálnou súčasťou rozvoja aktivít Mesta Banskej Bystrice a jeho príslušných oddelení. Výstava sa bude konať v dňoch 12. a 13. júna 2026 (piatok a sobota) priamo v historickom centre, na Námestí Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici v čase od 8:30 do 18:30. Vstup na podujatie je tradične zadarmo.

Súčasťou je aj bohatý program pre všetky vekové kategórie. Návštevníci si môžu vyskúšať populárne ryžovanie zlata a domov si odniesť vlastnoručne vyryžované prírodné zlatinky. Medzi vystavovateľmi nájdete aj erudovaných geológov a mineralógov z viacerých vedecko-výskumných inštitúcií zo Slovenska ale aj zo zahraničia, ktorí sú ochotní pomôcť s orientačným určovaním minerálov a hornín. Viac vám povedia napríklad o tom, či ste naozaj našli meteorit, alebo len obyčajnú odpadovú trosku po ťažbe rúd. Významným prínosom OpenAir výstavy pre spoločnosť je taktiež prezentácia a propagácia vybraných múzeí a vedeckých inštitúcií, ktoré sa venujú prírodným vedám, baníctvu, montanistike, či ich historickým základom. Tradične je zastúpené Slovenské banské múzeum z Banskej Štiavnice a Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva z Liptovského Mikuláša. Obe múzeá majú návštevníkom naozaj čo ponúknuť.

Súčasťou podujatia je i tombola so zaujímavými výhrami, ktorej výťažok putuje každý rok prostredníctvom Svetiella nádeje, o. z., na pomoc deťom s onkologickým pacientom a zároveň aj pre DEBORU, útulok pre opustené a týrané matky s deťmi. Organizátori spolu s vystavovateľmi doteraz pomohli sumou takmer tisíc eur deťom a ľuďom, ktorí to naozaj potrebujú. Júnový 5. ročník sa však bude niesť v duchu 500. výročia baníckeho povstania na strednom Slovensku, ku ktorému sa pripravuje aj výstava. Srdečne vás pozývame, máte sa na čo tešiť.

Martin Patuš

Recepty z roku 1920 od Augustína Pauloviča II.

Plúcková polievka

Telacie plúcka sa uvaria v slanej vode namätko, potom sa nadrobno pokrájajú, ale srdce sa pokrája na tenké rezance. Z čerstvého masla sa robí žltá zápražka, do nej sa pridá krájaný zelený petržlen a na to pokrájané plúcka i so srdcom. To sa nechá zakryté trocha pražiť, zaleje sa hovädzou polievkou, posolí a nechá sa variť. Keď je čas stolovania, dá sa do hrnčeka niekoľko žltkov a pár lyžíc sladkej smotánky na legiovanie (pozn. redakcie – zjemňovanie) polievky. Konečne sa vypraží na drobné kocky nakrájaná žemľa, pridá sa do polievky a tak sa servíruje.

Kotletky zo pstruhov

Na ne by bolo škoda posekať pekné pstruhy, avšak s malých surových pstružikov sa mäso nedá celkom poobrezovať, a preto sa dajú uvariť do slanej vody a po vystydnutí sa dá mäso ľahko pooberať, potlie sa v mažiari, vytisne sa v mlieku namočená žemľa, dá sa do masla v kastrole, pridajú sa dve celé vajcia a spolu sa všetko zmieša, kým sa masa nezačne odlučovať odo dna. Nato sa do mažiara pridajú k posoleným rybám tri žltky, spolu sa to potlie, masa sa pretre cez sito a robia sa z nej rovnako veľké okrúhle kotletky; každá sa namočí do roztrepaného vajca a posype sa žemľovými omrvinkami; rozpustí sa čerstvé maslo, čisté sa odleje do tapše (pozn. redakcie – pekáč), kotletky sa doň poriadne poukladajú a odložia sa na studené miesto. Pred podávaním sa opečú nažltlo a pokladú sa dookola na misu; podávame so šampiňónovým ragu* zahusteným pár žltkami, ktoré sa uloží do prostriedka a poleje sa zafťom z vývaru. Môže sa spotrebovať ako asietla (pozn. redakcie – obložená misa) aj v pôstny deň.

Šampiňóny na ragu

Šampiňóny sa vo viacerých vodách dobre umyjú, žeby v nich neostal piesok. Korene sa odrežú, vrch sa nožom zaokrúhli; potom sa toto dá do čistého kastrolika, vytisne sa citrónová šťava, v nej sa šampiňóny poobrcajú; pridá sa kus čerstvého masla, trocha sa na ohni uparí, papier sa omastí maslom, ním sa všetko zakryje, aby nemalo styk s povetím a odloží sa na studené miesto.

Opražený a zapekaný rezancový fancel (pozn. redakcie – náky) **s orechami**

Vyvarené rezance nechať z vody odtečť, v nádobe s vypraženým maslom zmiešať, orechami a cukrom posypať, trochu posoliť, dať do pomastenej a žemľovými mrvkami obsypanej furmy, v rúre nechať nažltlo upiecť, pred servírovaním na misu vyvrátiť a cukrom posypať.

Samuel von Putzwolf

MESTO BANSKÁ BYSTRICA
REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU

Podporte Bystrický Permon!

IBAN SK841100000002942045367 var. symb. 12

Bez vás to nepôjde!

Vydavateľ a adresa redakcie: OZ Diversitas Culturae; Tr. SNP 7/1777; 97401 Banská Bystrica; IČO 51044536, Vychádza štvrťročne; Šéfredaktor: PhDr. RNDr. Richard R. Senček, PhD. Výkonná redaktorka: Anna Senčeková & Samuel; Čestný šéfredaktor: Ing. Pavel Genđer; Redakčná rada: Ján Baláz; Mgr. Jozef Ďuriančík; Ing. Július Burkovský; Mgr. Eva Furdíková; PhDr. Filip Glocko; PaedDr. Bohuslava Hrončeková-Gregorová, PhD.; doc. PaedDr. Pavel Hronček, PhD.; Jazykový korektor: Ing. Eva Hurtišová, PhD.; Distribútor: TOPPRES

Webové sídlo vydavateľa: www.dicu.sk; Webové sídlo časopisu: www.permonrevue.sk; Štatút časopisu zverejnený: <https://www.permonrevue.sk/wp-content/uploads/2020/11/Statut-Bystrickeho-Permona.pdf>; ISSN pre tlačenu verziu: 2585-9420; ISSN pre elektronickú verziu: 2729-7977; Registračné číslo: OÚ-OPT-1/2003. EV 5980/21. Elektronická verzia a archív čísel je dostupná na internete: <https://www.permonrevue.sk/archiv-cisel/>; Facebook: <https://www.facebook.com/Bystricky%C3%BD-Permon-209485485741711>. Uzavierky jednotlivých čísel: 15. februára; 15. mája; 15. augusta a 15. novembra.

Creative Commons:

